

Inleiding van Guido van Leemput voor de ALV van Kerk en Vrede, maandag 5 juni 2023

Dank voor de uitnodiging om hier mijn inzichten met u te delen over de oorlog in Oekraïne en de gevolgen daarvan voor de politieke en maatschappelijke verhoudingen in Nederland. Ik kreeg van het bestuur een aantal vragen die ik eerst aan u voorleg. Daarna zal ik ze gedurende mijn inleiding proberen te beantwoorden.

1. Het lijkt wel of we langzamerhand allemaal wennen aan de gegeven situatie. We constateren dood tijd in de vredesbeweging en buitengewoon weinig debat. Hoe ontstaat gewenning en wat doe je er tegen?
2. Welke aanknopingspunten zie jij om stappen verder te komen met name in het conflict Oekraïne-Rusland?
3. Hoe ligt het partijpolitiek op dit moment? Het lijkt of de vredesbeweging nauwelijks of niet meer vertegenwoordigd wordt in het parlement.
4. Er moeten toch standpunten liggen over de wapenindustrie in Nederland, hoe ligt dat binnen de partijen? Wie hebben er voordeel bij het voortbestaan van dit conflict?

Sommige vragen zijn in hun feitelijkheid niet heel moeilijk te beantwoorden. Op de vragen 1 en 3, over de partijpolitiek en standpunten over wapenindustrie is per ommekeer een antwoord te geven. Maar net als bij de vragen 1 en 2 moet er een verklaring voor komen. Waarom is dat zo?

Het zoeken van een verklaring of een antwoord op deze vragen is zo'n beetje mijn hoofdtaak geweest in de laatste 15 maanden. Om een beetje van mezelf te vertellen. Ik werk al vele jaren voor de SP-fractie. De jaren van kritiek op de invasie in Afghanistan, Irak, Libië bijvoorbeeld. Mijn verhaal hier is uitdrukkelijk op persoonlijke titel.

In de vijftien maanden dat Rusland een illegale aanvalsoorlog in Oekraïne begon, heb ik niet alleen de ontwikkelingen op de voet proberen te volgen,

maar ook heb ik geprobeerd vast te stellen wat de oorzaken van deze oorlog zijn en wat de aanleiding voor Rusland was om de aanval in te zetten.

Ik kom tot de conclusie dat de oorlog lagen kent die op elkaar ingrijpen. Om de verlamming van de vredesbeweging of de kritische mening in het algemeen te kunnen begrijpen is het nodig de lagen te kennen en in te zien dat er grote meningsverschillen over de analyse zijn. De mensen van de vredesbeweging, bijvoorbeeld, moeten eerst een inzicht delen over de oorlog, alvorens tot overeenstemming te komen over kritiek er op of over een handelingsperspectief.

Ik heb geprobeerd zo feitelijk mogelijk een analyse te maken. Daarom zijn allerlei inleidingen en discussiestukken uitgegroeid tot een boek. Ik hoop dat het boek dat het eerste jaar van de oorlog behandelt, een wezenlijke bijdrage levert aan de discussie erover. Ik begin met een overzicht van de lagen:

1. De burgeroorlog in Oekraïne, die zich vanaf 2014 ontplooit na de opstand op het Euromaidan, is een conflict dat groeit uit de opheffing van de Sovjet-Unie en de groeiende maatschappelijke tegenstellingen in Oekraïne die in voor- en tegenstanders van 'de Euromaidan' tot uiting komen. De grove scheidslijn daarbij is het taalverschil tussen Oekraïens- en Russischtaligen.

2. Een imperialistische inval van Rusland op een soeverein land. De verschillen die er in Oekraïne bestaan, zijn hierbij niet van belang. De Russische invasie brengt de Oekraïense zelfverdedigingsoorlog voort en een zeer sterk Oekraïens zelfbewustzijn dat sinds een jaar enorm is gegroeid. Dit wordt kritiekloos gesteund in Nederland.

3. De Russische inval is vanaf het begin ook bedoeld, om de wereldverhoudingen om te vormen. In het voordeel van Rusland. Naast een greep in de landbouw- en minerale rijkdommen van Oekraïne zou het ook tot een verzwakking van het Westen ten opzichte van de rest van de wereld moeten leiden.

4. Het dubbelkarakter van de oorlog die het Westen, vooral door de VS, door Oekraïne tegen Rusland laat voeren. Het dubbele doel is niet alleen het

steunen van Oekraïne, maar ook de verzwakking van de Russische regering, dan wel een machtswisseling en het afzetten van de regering Poetin. Daarmee kan een verdere Amerikaanse hegemonie worden bereikt over Europa en zo mogelijk ook Rusland.

5. Nieuwe en verscherpte competitie tussen grootmachten. Het doen verliezen of verzwakken van Rusland vanuit Westers of Amerikaanse perspectief is gericht op de groeiende concurrentie met China en andere regionale grootmachten. Dit is een driedubbelkarakter van de oorlog, althans gezien door een Westerse bril.

6. Aan deze lijst van oorlogen is ook de interne strijd in Rusland na de Koude Oorlog toe te voegen. Rusland is een land van 'politiek kapitalisme'. Dat wil zeggen kapitalisme waarmee de staat ook in personele zin volledig is verweven. Deze leidende elite in Rusland is er in geslaagd om iedere oppositie op te sluiten of te verjagen.

In de genoemde lagen moeten we de oorlog begrijpen. Voordat ik stilsta bij jullie vragen, wil ik met klem nog een element toevoegen. Dat is het proportionaliteitsbeginsel.

De Russische oorlog is niet legaal en het verzet van Oekraïne is legitiem, maar het grote probleem is proportionaliteit. De gevolgen van deze oorlog, zeker als hij lang duurt, zijn zo groot dat alles moet worden gedaan om hem te laten stoppen. Het geweld moet stoppen. Het bestaande internationaal- of volkenrecht geeft enkele rechtvaardigingen voor het voeren van oorlog. De juridische grondslagen om ten oorlog te trekken zijn door Rusland grof geschonden.

De vraag komt op wat proportioneel is en wat effectief is in deze oorlog. Hoeveel menselijk, dierlijk, economisch leed is verdere oorlogvoering waard? Het gaat niet alleen om een humanitair vraagstuk, maar ook en vooral om een materiële zaak. Hoeveel productiekrachten is de herovering van Oekraïne of de verovering van Rusland waard in het tijdperk van totale oorlogvoering? Door het wegvallen van de grens tussen militaire en civiele grenzen of doelen is dit

hoe dan ook een wezenlijke vraag. Dat staat los van de vraag of je uitgangspunt een christelijk, een humanitair of zuiver instrumentele zienswijze is.

Dus!

De legitimiteit voor de Russische invasie ontbreekt totaal. Het is duidelijk dat verzet van Oekraïne volstrekt legitiem is. Maar kan Oekraïne deze oorlog, die op tal van punten totale trekken kent, winnen met militaire middelen? Tot op heden is dat onwaarschijnlijk, ondanks bijzondere overwinningen in de slag om Kiev in de eerste weken, de herovering van de provincie Kharkiv begin september en de gedwongen Russische terugtrekking uit Kherson.

Dan kan ik stilstaan bij vraag 1 die gaat over 'doodtij in de vredesbeweging'. Hoe ontstaat gewenning aan de situatie en wat doe je er tegen?

- A. De vredesbeweging is verdeeld over de soort oorlog die er gevoerd wordt. De meeste mensen gaan uit van laag 2: Een imperialistische inval van Rusland op een soeverein land. Als dat het enige is dat je erkent in deze oorlog, dan is het zeer logisch om 100% solidair te zijn met de bevolking van Oekraïne. Dat is nog niet hetzelfde als het bewapenen van Oekraïne, maar ook dat beleid is verklaarbaar.

Het beleid wordt gevormd door NAVO-landen (coalitie van bereidwilligen; Ramstein-groep) en bestaat uit bewapening volgens een recept van geremde escalatie. Ook onder enkele linkse partijen wordt dit beleid gesteund. Een belangrijke vredesorganisatie als PAX deelt deze analyse en militaire strategie.

Van belang te melden is dat ook de pers deze ziens- en handelswijze verdedigt. Met hand en tand zelfs. Het meest bijzondere is het uitsluiten van vragen, kritiek of afwijkende opvattingen. Er is een sterke controle op deze mening. De mensen met een afwijkende mening worden bestreden juist om te voorkomen dat zij aanhang krijgen.

Uitlokking of confrontatie

Terug naar de oorlog. Een kwestie die velen bezighoudt is het vraagstuk van de aanleiding van de oorlog. Werd Rusland nu wel of niet uitgelokt om deze oorlog te beginnen?

Ik ben ervan overtuigd dat een confrontatiepolitiek de achterliggende kwestie is. Confrontatie in eerste instantie over de uitvoering van Veiligheidsraadresolutie 2202, dat wil zeggen Minsk 2. Het wederzijdse onvermogen van de betrokken regeringen en de internationale gemeenschap om Minsk II uit te voeren en dus tot een succes te brengen heeft de confrontatie op een intenser niveau gebracht. Rusland heeft die confrontatie in 2021 opgevoerd en toen Oekraïne in praktische zin naar militaire samenwerking met de VS en de NAVO stuurde, besloot Rusland met militaire middelen Oekraïne zijn wil op te leggen. Andere middelen leken niet te werken, langer wachten zou waarschijnlijk te laat zijn om te kunnen winnen. Dat is grotendeels mislukt. Als Oekraïne of het Westen de zaak hadden uitgelokt zouden ze militair veel beter voorbereid moeten zijn geweest. Oekraïne heeft de slag om Kiev met veel geluk doorstaan.

Terug naar vraag 1.

Dan is er een groep burgers die vinden dat Rusland is geprovoceerd en de NAVO in Oekraïne een voetsoldaat voor het anti-Russische werk heeft gevonden. Ze blijven vooral bij de eerste laag en vinden Oekraïne hoofdverantwoordelijk. Zij vinden vaak ook de VS de gevaarlijkste macht in de wereld. Om Rusland te breken denken dat er uitlokking plaats had.

In het politieke bedrijf is het vooral het Forum voor Democratie en een beweging burgers van links (de onversneden anti-amerikanisten en dat zijn ze niet allemaal van links voor de duidelijkheid) tot zeer rechts.

De PVV valt hier niet onder. Ze hebben een non-interventiestandpunt. Het is niet onze oorlog, is hun stelling (hoewel ze Oekraïense vluchtelingen tolereerden omdat het Europeanen zijn). Dat uitte zich vorige week in een motie van de PVV om geen F-16's aan Oekraïne te geven. Afgewezen, maar met steun van FvD, Van Haga, de SP en Bij1.

Escalatie

Terug naar de oorlog. Een belangrijk gebleken kenmerk van de oorlog is escalatie. Escalatie bepaalt dat steeds meer lagen in deze oorlog ontstaan. Escalatie in de diepte. Dat betekent een steeds ernstigere vorm van geweld in de oorlog in Oekraïne. Ook is er sprake van escalatie in de breedte. Dat wil

zeggen, een steeds groter deel van de wereld raakt betrokken bij wapenleveranties en bij de voedsel- en energieoorlog die is uitgebroken.

Kernwapens

Nu ruim 40 jaar na de massieve vredesbeweging zijn er plannen om meer en effectievere kernwapens te plaatsen in Europa. Rusland wil tactische kernwapens op Wit-Russische MIG-bommenwerpers in Wit-Rusland plaatsen en de VS werkt aan de plaatsing van nieuwe kernwapens in West-Europa. In Nederland, Duitsland, België, Italië en Turkije plannen de VS nieuwe kernwapens van allemaal hetzelfde type. Ook in Groot-Brittannië zouden de Amerikanen deze nieuwe kernwapens willen plaatsen. De modernisering in West-Europa was al voor de inname van de Krim voorzien, met de introductie van de F-35.

Rusland heeft aangekondigd per 1 juli kernwapens in Wit-Rusland te plaatsen. De achtergrond van plaatsing in Wit-Rusland is het insnoeren van dat land aan Rusland. Het gaat om de stille strijd die gaande is om exclave Kaliningrad dat over land via het spoor vanuit Wit-Rusland door de Suwalki-corridor moet worden bevoorrad. Het gevaar is reëel dat spanningen over Kaliningrad in de komende jaren op zullen lopen.

Weer terug naar uw vragen.

Met de punten escalatie en kernwapens in aanmerking genomen zijn er partijen, bewegingen en personen die vinden dat het Westen de situatie aangrijpt om Rusland te verzwakken met gebruikmaking van Oekraïense noden en behoeften. De vierde laag. Ze vinden de Russische inval illegitiem maar het geweld moet stoppen om verdere escalatie te stoppen en ook het eindeloze bloedvergieten.

In het parlement bevinden zich de SP, Partij voor Dieren (vermoed ik, maar dat is me niet helemaal duidelijk) en Bij1 zich in dit kamp, hoewel dat nog helemaal is uitgekristalliseerd.

Voor maatschappelijke groepen denk ik dat jullie hier ook zijn te plaatsen. Als het niet zo is, hoor ik het wel.

Ik werk in een groep vredesactivisten in Amsterdam Stop Oorlog die deze analyse ook deelt. Zij zeggen dat de prijs van de oorlog te hoog is, buitenproportioneel, en dat daarom aan diplomatie moet gedaan.

Gelaagde vredesstrategieën

Als er in bovenstaand stramien van conclusies en analyses een gezamenlijke vaststelling is te doen over de aard of de bepalende belangen in de oorlog, dan komt de vraag op of er een raster van vredesstrategieën is vast te stellen. Een ondubbelzinnige krachtige beweging van burgers die de vrede afdwingt is er niet na één jaar van oorlog. De reden is dat ook oorlogstegenstanders andere accenten leggen in de lagen van de oorlog. Wat is haalbaar? Wat zijn de kosten? Wat zijn de kosten op korte termijn? Wat zijn de baten op langere termijn? Omdat deze vragen niet ondubbelzinnig zijn te beantwoorden, worden vredesplannen met aarzeling of meestal met rechtstreekse afwijzing begroet.

Dan komen we op uw vraag 2. Welke aanknopingspunten zie jij om überhaupt stappen verder te komen met name in het conflict Oekraïne-Rusland?

Staakt-het-vuren en meer

Uitgaande van het proportionaliteitsbeginsel gaat het om het beperken van oorlog en geweld en het bedenken van een diplomatieke oplossing. Een staakt-het-vuren is het eerste antwoord. Dat is geen capitulatie, dat is het stoppen van het daadwerkelijk oorlog voeren met de bedoeling om door middel van onderhandelingen het beoogde resultaat te krijgen. Een staakt-het-vuren stopt de destructieve dynamiek van oorlog.

Afzonderlijke landen, en waarom niet Nederland, of organisaties als de VN, de Raad van Europa en/of OVSE zouden een diplomatiek kader van onderhandelingen moeten aanbieden dat gepaard gaat met intrekken van wapenleveranties. Dat kader moet van een staakt-het-vuren gaan tot een onderhandelde terugtrekking van Russische troepen uit Oekraïne. Daarin kunnen ook de stapsgewijze beëindiging van sancties een rol spelen.

Een staakt-het-vuren remt de inter-imperialistische concurrentiestrijd, het wereldomspannende niveau van de gelaagde oorlog. De daaropvolgende onderhandelingen moeten tot de terugtrekking van Russische troepen uit Oekraïne leiden.

Steun Oekraïense bevolking tegen de oorlog

De positie van de Oekraïense bevolking is zonder meer het moeilijkst. Het is van belang dat sociale en politieke strijd in Oekraïne volledig mogelijk wordt

gemaakt. Dus recht op organisatie en toepassing alle sociale en politieke rechten die van een democratie mogen worden verwacht. Dat is, voor de goede orde, nu niet het geval.

Steun Russische bevolking tegen autoritaire staat

De positie van oorlogstegenstanders in Rusland is anders dan in West-Europa. Het is van belang dat de Russische bevolking zich politiek ontwikkelt naar een krachtige democratische beweging die de regering Poetin vervangt en voorkomt dat er een kloon of epigoon in de plaats komt. Dat kan niet van een buitenlandse macht worden verwacht. De kans dat de Russische bevolking zich verzet tegen de regering is klein als de oorlog nog gaande is. Die kansen worden groter als het geweld stopt.

Hoelang dat duurt? Geen idee, maar het speculeren op een machtswisseling in Rusland is een rampzalige strategie die de democratische tendensen in de Russische bevolking niet versterkt. Dat wil echter overigens niet zeggen dat in geval van een democratische regering prompte bereidwilligheid zal zijn om de Krim op te geven.

Europa kernwapenvrij

Maatregelen ter voorkoming van (atoom) catastrofes. Het is noodzakelijk dat het gevaar van kernwapens in de wereld en in dit geval in Europa, als een van de eerste pan-Europese gesprekspunten aan bod komt. De inzet is het nemen van vertrouwenwekkende maatregelen, bijvoorbeeld uitstel van plaatsing van nieuwe Amerikaanse kernwapens in West-Europa en versterking en ondertekening van het verdrag dat kernwapens verbiedt.

Het wapenexportbeleid en de wapenindustrie

Dan is er nog vraag 4. 'Er moeten toch standpunten liggen over de wapenindustrie in Nederland, hoe ligt dat binnen de partijen? Wie hebben er voordeel bij het voortbestaan van dit conflict?

Het gangbare wapenexportbeleid, dat aan de hand van acht criteria van de EU vorm kreeg, is volledig aan de kant is geschoven. Een van de belangrijkste van die kenmerken; geen wapens aan een land in oorlog.

Inmiddels zijn EU-landen groot sponsor van wapens voor Oekraïne. Door uit eigen voorraad te leveren of wapens voor Oekraïne te betalen. Dat is een ongelofelijke stimulans voor de internationale wapenindustrie.

In de Tweede Kamer is dit aan de kant schuiven van het wapenexportbeleid gesteund, meestal ook enthousiast gesteund. De campagnegroep Stop de Wapenhandel verzet zich met hand en tand.

Dit alles overziend zie ik de volgende concrete aanknopingspunten. Dat kan op verschillende manieren. Het werken aan een diplomatiek traject en een staakt-het-vuren lijkt me centraal te staan.

Je zou je daar ook niet in kunnen storten en bijvoorbeeld de Oekraïense bevolking steunen; een solidariteitsbeweging met oppositionele Russen aan te gaan; of een Europese beweging tegen kernwapens te beginnen.

Wat je ook doet het is nodig om voorbereid te zijn op kritiek. Dat is normaal, maar ook is het hard nodig om voorbereid te zijn op maatschappelijke uitsluiting en hoon.

Laten we het blijven proberen.

Dank voor uw aandacht.

Guido van Leemput is medewerker defensie van Tweede Kamerfractie van de SP.

Van zijn hand:

*De gelaagde oorlog in Oekraïne en de botsing van grootmachten
WERK IN UITVOERING # 1 SOC21, Amsterdam, 2023*

Voor zijn dagelijkse email Defensienieuws:

g.vleemput@tweedekamer.nl